

**BARANYI BÉLA (SZERK.):
MAGYAR–UKRÁN HATÁRRÉGIÓ
EGYÜTTMŰKÖDÉS AZ EURÓPAI UNIÓ KÜLSŐ
HATÁRÁN**

(MTA RKK, Debrecen, 2008, 207 o.)

NAGYNÉ DEMETER DÓRA

Az MTA Regionális Kutatások Központja Debreceni Osztályán működő tudományos műhely már jó évtizede foglalkozik programszerűen határkutatással is, elsősorban a magyar–román és a magyar–ukrán határ menti térségek gazdasági-társadalmi problémáinak, a határmentiség kérdéseinek és a határon átnyúló kapcsolatok jellegének a vizsgálatával. Az 1990-es évek végétől kezdve a műhely kutatói alaputatási tevékenységében folyamatosan figyelemmel kísérték és tanulmányozták az államhatárok szerepét, a schengeni külső határok változó funkcióit, az ezzel szorosan összefüggő határőrizeti rend és határforgalom alakulását.

A debreceni kutató team 2003 és 2005 között közvetlenül is részt vett külső határtérségekre irányuló kutatásokban az EU 5-ös ún. EXLINEA (Lines of Exclusion as Arenas of Co-operation: Reconfiguring the External Boundaries of Europe – Policies, Practices, Perceptions) nemzetközi kutatási program keretei között mintegy tíz külföldi egyetem és tudományos intézet közreműködésével. A nagyszabású projekt az EU csatlakozásra váró országainak schengeni külső határrégióiban vizsgálta a határmentiség sajátosságait, a határon átnyúló együttműködések kérdéseit a különböző területi (nemzeti, regionális és lokális) szintek kapcsolatrendszerében, köztük a magyar–román és a magyar–ukrán határrégiók viszonylatában. A három éves program igen gazdag kutatási anyagának egy tekintélyes részét „*A határmentiség dimenziói Magyarországon*” (Baranyi Béla [2007] Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs), valamint az *EU Enlargement, Region Building and Shifting Border of Inclusion and Exclusion* (Ed.: Scott, J. [2006] Ashgate Publishing Ltd.) című művekből, továbbá számos tanulmányból részben már megismerhette a szélesebb hazai és nemzetközi szakmai közösség.

A tanulmánykötet által feldolgozott téma különösen nagy aktualitással bír napjainkban. Hazánk az Európai Unió teljes jogú tagjaként kötelezte el magát a már régóta ismert és esedékes, de csak a közelmúltban realizálódott Schengeni Végrehajtási Egyezmény teljes körű bevezetésére (2007. december 21.), és a schengeni határőrizeti előírások betartására. A külső (schengeni) határok áthelyeződésével az érintett magyar–ukrán határszakaszon átmenetileg akár erősödhet is az államhatárok elválasztó szerepe, ennek következményei a formálódó magyar–ukrán kapcsolatokat, illetve ami még nagyobb problémát jelenthet, a határon átnyúló magyar–magyar

kapcsolatokat is erősen visszavethetik. Az egyébként is periférikus jellegű határ menti területek további leszakadását, a határ túloldalán élő kiterjedt magyar ajkú etnikai tömbök anyaországtól való elszigetelődését eredményezheti a határátkelés megszigorított rendje.

A kötet nyolc tanulmányt foglal magában, amelyek átfogóan elemzik a magyar–ukrán határrégió lehetséges együttműködési területeinek helyzetét és a határon átívelő kapcsolatok kérdéskörét. A kötet szerkesztőtől származó első nagyobb lélegzetű tanulmány a határrégió interregionális együttműködés intézményi kereteit és a határon átnyúló kapcsolatok jellegét közvetve és közvetlenül is befolyásoló történeti, földrajzi, gazdasági, társadalmi, intézményi és jogi dimenziókat tárgyalja. A fejezet konklúziójaként az együttműködés jelentősége és tépje fogalmazódik meg, amely nem kicsi, hiszen az Európai Közösség felé vezető egyik út Ukrajna számára Magyarország közreműködésével éppen a határrégiók javuló együttműködésén keresztül vezethet. Magyarország számára viszont a magyar–ukrán határrégió a nyugat–keleti irányú stratégiai kapcsolódási pont biztosításában kiemelkedően fontos „hidfőállás”, a határon átnyúló kapcsolatok elmélyítése pedig a Kárpátalján élő magyarsággal ápoltság miatt jelentős nemzetpolitikai érdek.

A határőrizettel és határforgalommal kapcsolatos adatok és tények ismertetése, amelyet a *Sallai János* által írt második tanulmány tárgyal, különösen nagy jelentőséggel bír. A magyar–ukrán határszakasz az Európai Unió külső határává vált, ami a határőrizeti rend szigorítását, számos új intézkedés hatályba lépését jelenti. Az ukrán–magyar államhatár a 2007. decemberi teljes jogú Schengen tagság után várhatóan az illegális migráció első számú célpontjává válik majd. A kialakult helyzet javítását segítené elő, ha az EU által is támogatott kishatárforgalom intézményrendszerét új keretek között sikerülne visszaállítani és biztosítani az ún. nemzeti vízum feltételeit.

A harmadik nagy tematikai egység az adott térség munkavállalási aspektusait vázolja fel. A fejezet szerzője, *Balcsók István* részben a határrégióban zajlott empirikus kutatás eredményeire támaszkodva a külföldi munkavállalók döntő többségére jellemző igen fontos és a jövőt illetően lényeges tényt állapít meg: „*A kelet felől érkező, létszámukat tekintve meghatározó jelentőségű román és ukrán állampolgárságú munkaerő egyértelműen a jóval fejlettebb, több munkalehetőséget és magasabb keresetet biztosító régiók felé törekszik, így a szomszédos határ menti térségek gyakorlatilag csak ugródeszkának minősülnek*”.

Az elsősorban Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében zajló empirikus kérdőíves kutatások alapján a negyedik tanulmány szerzője, *Kovács Krisztina* véleményvizsgálatot végzett a megye lakossága, valamint a megye polgármestereinek körében a külföldi munkavállalókkal kapcsolatos lakossági attitűdök feltárására céljából. A fejezet végkicsengése, hogy a 1989-es rendszerváltozást követő, hazai munkanélküliség megjelenésével párhuzamosan a magyar lakosság köreiből tapasztalható, a külföldi munkavállalókat (határon túli magyarokat) övező, rideggé váló magatartásforma állandósult. Ezeket a rögzült attitűdöket nem vagy csak nagyon nehezen lehet majd a jövőben feloldani.

Az ötödik rész szerzője *Koncz Gábor* a településközi kapcsolatok sajátosságait elemzi Szabolcs-Szatmár-Bereg megye, illetve Kárpátalja határ menti régiójában. A településközi kapcsolatok az érintett határszakaszon az elmúlt évtizedben folyamatosan élénkültek, egyre intenzívebbek. Sok esetben túllépték a protokolláris látogatások szintjét az egymástól földrajzilag távolabb eső, így együttműködési szempontból kedvezőtlenebb helyzetben lévő települések között is. A kapcsolatok jövőbeni fejlődésében meghatározó szerepe lehet a közvetlen városi vagy városközi együttműködéseknek, amelyek fokozottabb szerepet vállalhatnak a gazdaságfejlesztésben és a lakossági kapcsolatok dinamizálásában.

A turisztikai együttműködések elemzése önmagán túlmutatva számos infrastrukturális, gazdasági fejlesztés szükségességére mutat rá, elsősorban Kárpátalja területén. Erre való tekintettel is a hatodik fejezet szerzői, *Dancs Karola* és *Tarpai József* az Ungváron tevékenykedő Ukrán–Magyar Területfejlesztési Iroda munkatársaiként reális képet adnak a turizmus jelenéről és jövőjéről. A határrégióban elsősorban a beutazó turizmus fejlesztésében látnak jó lehetőséget a jövőben, amit az ukrán–magyar határrégióban zajló együttműködések élénkítése nagyban segíthet majd.

A kárpátaljai logisztikai klaszter létesítésének fejlesztési terve és szervezeti jogi kérdései fontosságuknak megfelelően külön fejezetet kaptak a tanulmánykötetben. A kötetben ugyancsak az Ukrainát képviselő kutató, *Kiss Éva* joggal hangsúlyozza, hogy a már meglévő közlekedési folyosók szerteágazó nemzeti logisztikai központok hálózatának szükségességét feltételezik. A tervezett nagy ívű fejlesztési program jótékony hatással lehet majd a határon átívelő kapcsolatok erősítésére az ukrán–magyar államhatár mindkét oldalán, nem utolsó sorban pedig hatékonyan szolgálhatja a határrégió közös fejlesztési koncepciójának sikeres megvalósítását.

A záró fejezetben a kötetszerkesztő, *Baranyi Béla* a vizsgálatok, kutatások eredményeit szintetizálva tesz összegző megállapításokat és fejlesztési javaslatokat. A kínálkozó lehetőségek és megoldások sorából jó néhányat felsorakoztat, miközben felhívja a figyelmet a lehetőségekben rejlő veszélyekre is. A szerzőnek az együttműködések formálódó jövőjéről megfogalmazott álláspontja mintegy a könyv zárógondolataként is felfogható, amely szerint „... a jelenlegi és közös Európa keleti peremén ... bizonyosnak tűnik, hogy a határ menti és a határokon túlnyúló fejlesztésekben komoly lehetőségek rejlenek.”

Összességében a most megjelent tanulmánykötet vállalt célja, hogy felhívja a témában jártas szakmai körök és a kevésbé jártas érdeklődők figyelmét a lassan formálódó, számos történelmi és politikai problémától sújtott magyar–ukrán határszakasz jelenlegi és jövőbeni helyzetére és szerepére. A gondosan megszerkesztett kötet értékét külön is növeli, hogy – mintegy hiánypótló alpműként – a téma elmélyült és teljes körű szakirodalmi feldolgozása mellett számos újonnan feltárt és feldolgozott adattal és kutatási eredménnyel gazdagítja a kérdéskör szakirodalmát. Emellett a szerzők egy lehetséges jövőkép felvázolásával az alap kutatás eredményeinek gyakorlatba való átültetésére is sikerrel vállalkoznak. A szépen illusztrált, tudományos igényességgel készült kötet egyszersmind közérthető gondolatokat, következtetéseket közvetít olvasmányos jelleggel, ami lehetővé teszi, hogy a téma iránt tudományos igénnyel érdeklődők, illetve az olvasók tágabb köre egyaránt nagy haszonnal forgassa a kötetet.